

Autism plus psykisk sjukdom hos vuxna

Stockholm 15 april 2021
Lena Nylander, psykiater, med dr, Lund
<https://www.lenanylander.se/>

Lena Nylander 2021

1

1

Autism är utvecklingsrelaterade **kognitiva** funktionsnedsättningar

- Innebär **annorlunda och funktionshinder** sätt att **ta in och bearbeta** information
- Finns från tidig ålder – en vuxen med autism har alltid varit ett barn med autism
- Finns oftast, men inte alltid, kvar i vuxen ålder; symtomen minskar oftast

Lena Nylander 2021

2

2

Autismspektrum i ICD-10

Diagnoser som används för närvarande:

- **Autism i barndomen**
- **Aspergers syndrom**
(autism med normal begåvning och utvecklat språk)
- **Atypisk autism**

Lena Nylander 2021

3

3

A: Bristande förståelse för socialt samspel finns hos alla som har autism

- Det är förståelsen (och därmed förmågan) som brister, inte enbart intresse/motivation!

(De flesta människor som har en pågående psykisk sjukdom är mindre intresserade av/benägna för/förmögna till socialt samspel)

Lena Nylander 2021

4

4

Vanligaste autism + (?)

- Intellektuell funktionsnedsättning (intellectual disability/ID) dvs IQ lägre än 70-75 + adaptiva svårigheter
- Ju lägre IQ, desto oftare autism - > 40% vid medelsvår ID
- Stora svårigheter att klara vardagen, stort stödbehov

Lena Nylander 2021

5

5

Sårbarhet för sjukdom

- Hos en person med autism kan **vilken eller vilka psykiska eller kroppsliga sjukdomar/funktionshinder/tilstånd som helst** förekomma...
- Minst 40% drabbas av psykisk ohälsa/sjukdom?

Lena Nylander 2021

6

6

Varför drabbas personer med autism ofta av psykisk sjukdom ?

Ingen vet säkert, men kanske:

- Brister i kognitiv funktion ger sårbarhet – en "svag/sårbar hjärna" blir lättare överbelastad
- Icke autism-vänlig miljö ger stress
- Trauman och negativt bemötande ger stress
- (Delvis) samma gener för autism, ADHD och psykisk ohälsa (schizofreni, bipolär sjukdom, depression)

Lena Nylander 2021

7

7

Psykisk ohälsa/sjukdom

- Diagnostiseras utifrån **beteende, anamnes** (patientens berättelse) och **förlopp**
- Inga "objektiva" kriterier; ofta inre upplevelser
- Många symtom förekommer vid flera olika tillstånd/diagnoser
- Inget symtom är "typiskt"/utslagsgivande för en enda diagnos
- **Psykiatrisk diagnostik är SVÅR – kräver erfarenhet!**

Lena Nylander 2021

8

8

Några psykiska sjukdomar eller funktionsnedsättningar

- Depression/dystymi
- Bipolär sjukdom
- Ängestsjukdomar
- Social fobi
- OCD
- Schizotypi/schizofreni
- Personlighetssyndrom
- Beroende
- Ätstörningar
- ADHD

Lena Nylander 2021

9

9

Depression/dystymi

- Vanliga tillstånd vid autism, kanske särskilt **dystymi/ihållande depression?**
- Depressioner är underbehandlade
- Svarar bra på medicinering (låga doser!)
- Fysisk aktivitet
- Beteendeproblem, trakasserier, grubbel på gamla oförrätter kan upphöra med behandling
- Dåliga omständigheter/livsvillkor?
- Förhöjd risk för suicid vid autism utan ID
- Ev anpassad KBT om pat har resurser för det

Lena Nylander 2021

10

10

Bipolär sjukdom

- Troligen vanligare hos personer med autism + ID, kanske även hos övriga autism
- Troligen underdiagnostiserat/underbehandlat vid ID
- Atypiska symtom; rapid cycling; blandade episoder
- Sömnstörning
- Beteenderegistrering/stämningsdagbok
- Hellre litium (om möjligt) än antipsykosmedel
- Tidiga varningstecken - handlingsplan

Lena Nylander 2021

11

11

Ängesttillstånd

- Vanliga, kan i extremfall likna t ex psykosymtom (katatoni, mutism, våldsamt beteende)
- Ofta stressutlösta (förändringar!)
- Stress uppstår när krav/belastning är större än förmågan
- **Åtgärd: Minska stress!** (Medicin hjälper inte mot illa anpassade krav)
- Schemalagd avslappning, fysisk aktivitet
- Pedagogik – app?

Lena Nylander 2021

12

12

Ångestlindrande åtgärder vid autism + ID

- **Autismvänlig miljö:** Tydlighet och förutsägbarhet, positiva attityder, lågaffektiv
- Kommunikation på **rätt nivå** (många vuxna överskattas!); ComFor kan ge vägledning
- Avslappning – schemalagd
- Sysselsättning; omväxling
- Fysisk aktivitet – varje dag ("Visst kan vi!")

Lena Nylander 2021

13

13

Social fobi?

- Social fobi kan ibland få inadekvat ASD-diagnos
- "Äkta" social fobi är oftast mer empatiskt elaborerad än vad de flesta personer med ASD klarar av
- Personer med ASD kan undvika socialt samspel eftersom de löper så stor risk att misslyckas, har dåliga erfarenheter eller tycker det är tråkigt/onödigt

Lena Nylander 2021

14

14

OCD (tvångssyndrom)

- Tvångstankar och/eller tvångshandlingar, (t ex tvättvång, kontrolltvång)
- Stressreducerande/katastrofförebyggande
- **Insikt** (hos vuxen normalbegåvad) om att tvånget är överdrivet eller orimligt – obehags-/sjukdomskänsla
- Kan behandlas med (KBT och/eller) medicin

Lena Nylander 2021

15

15

OCD vid autism

- (Tvångstankar eller) tvångshandlingar som är plågsamma, funktionshinderande, uppfattas som sjukdom och **som personen vill/behöver bli av med**
- Skiljer sig från ritualer/repetitiva beteenden vid autism (som personen **inte** vill bli av med och som brukar kunna schemaläggas)
- **Svår** men viktig differentialdiagnostik – ta reda på: Vilken funktion har tvånget?

Lena Nylander 2021

16

16

Schizofreni

- **Schizofreni** är en psykos som drabbar ca 0.5 - 1% av befolkningen
- Debuterar oftast i 15 – 25-årsåldern
- Schizofrenidiagnostik bygger i stor utsträckning på att pat kan (och vill!) berätta om sina symtom
- Behandling:
Medicin, pedagogik, miljöåtgärder, anhörigstöd

Lena Nylander 2021

17

17

Autism och schizofreni

Det mesta kan se ut på ungefär samma sätt vid båda diagnoserna (särskilt om pat inte berättar om hallucinationer eller vanföreställningar), men två viktiga skillnader finns:

- Barndomsanamnesen + förloppet
- "Vanstämning"/ändrad självupplevelse/förändringar i förstapersonsperspektivet/självupplevelsen som leder till undanlidande, hemlighetsfullhet, "luddighet" vid schizotypi/schizofreni, men ej finns vid autism (EASE!)

Lena Nylander 2021

18

18

Autism och/eller schizofreni?

- För 15 – 20 år sedan var det inte så ovanligt att vuxna med autism antogs ha schizofreni.
- Nu: vanligare att vuxna med schizotypi/schizofreni får autismdiagnos?
- Vissa studier: ökad risk för schizofreni hos personer med autism (Sårbara hjärnor? Samma gener?) – särskilt atypisk autism

Lena Nylander 2021

19

19

Schizofreni

- Viktigt att diagnostisera schizofreni – **symtomen (som oftast är plågsamma och innefattar ångest) kan lindras med medicin**
- Diagnostik och behandling av schizofreni är uppdrag för specialister i psykiatri
- Hög självskaderisk/våldsrisk vid obehandlad schizofreni

Lena Nylander 2021

20

20

Beteenden som hänger ihop med autism kan ibland misstolkas som "psykisk sjukdom", t ex tvångssyndrom eller psykos – och vice versa

Lena Nylander 2021

21

21

Personlighetsstörningar(PD)

- Det finns **mycket sällan** någon anledning att diagnostisera PD hos personer med ID och/eller autism
- Många med autism har liknande symtom/särdrag som vid PD
- Om det finns framträdande symtom på emotionellt instabil PD kan detta behöva uppmärksammas
- **Psykopati** (som inte är någon diagnos) är viktigt att skilja från autism

Lena Nylander 2021

22

22

Missbruk/beroende

- Inte så vanligt hos personer med ASD – påfallande ofta "renlevnadsmänniskor"
- Har ofta lättare att sluta med missbruk av alkohol/droger än personer utan ASD
- Kanske ökande omfattning pga nätdroger?

Lena Nylander 2021

23

23

Ätstörningar

- Ovanliga ätbeteenden ibland hos personer med autism (särskilt vid ID), t ex pica (äter "oätliga saker"), idisslande mm
- **Övervikt/undervikt mycket vanligare bland personer med ID än i befolkningen - hälsoproblem!** SLLs handledning
- Aptitstörning är ofta symtom på depression
- Svält medför autistiska drag



Lena Nylander 2021

24

24

ADHD hos vuxna

- ADHD överdiagnostiseras ibland vid ID (och/eller autism?); sensorisk överbelastning kan ge beteende som vid ADHD
- Autism överdiagnostiseras ibland/ganska ofta? vid ADHD (uppmärksammar ej sociala signaler, impulsiva)
- Behandling av ADHD: medicinering, miljöåtgärder

Lena Nylander 2021

25

25

Problem med psykiatrisk diagnostik vid ID och ibland vid autism och normal IQ

- **Kommunikationsproblem** – pat kan ha svårt att beskriva sina upplevelser och känslor
- Kroppsliga besvär kan uttryckas som **beteendeförändringar**
- Pat har **begränsad beteenderepertoar**
- De som känner pat väl (helst under lång tid) **bör** medverka i bedömningen

Lena Nylander 2021

26

26

Lider man av autism?

- Tveksamt begrepp
- Om en person med autism lider:
 1. Har personen fått sina behov tillgodosedda?
 2. Har personen någon kroppslig åkomma?
 3. Har personen symtom på någon psykisk sjukdom?
- **Varje liv kan göras till ett gott liv**

Lena Nylander 2021

27

27

”Utmanande beteende”

- Våldsamt eller självskadande beteende beror **ALDRIG** på autism eller på intellektuell funktionsnedsättning utan på att personen av någon anledning inte mår bra
- Socialt exkluderande (”förargelseväckande”) beteende kan möjligen i vissa fall bero på autism (bristande förståelse för vad som är passande)

Lena Nylander 2021

28

28

Tydliggörande

- Ofta är beteendeproblem en reaktion på otillräckligt tydliggörande
- **Input är en förutsättning för output**
- Om kommunikationen **TILL** personen är otydlig/obegriplig/motsägelsefull eller skrämmande, vad kan personen kommunicera? Frustration!

Lena Nylander 2021

29

29

Psykisk sjukdom hos personer med autism

behandlas i princip som hos personer utan autism

MEN

- Ofta mer känsliga för medicin OCH miljö
- Miljöanpassning/pedagogik viktiga
- Tydliggörande; anpassad kommunikation
- Överbelasta ej kognitiva funktioner!

Lena Nylander 2021

30

30



31